

UDK 939.8 (398) “05/08”
Pregledni rad

SVPPLEMENTVM REBELLIO ILLYRICI I. GERMANIKOVA “POUNJSKA OFANZIVA”

Salmedin Mesihović

Odsjek za historiju, Filozofski fakultet, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Nakon sloma ustaničkog pokreta u Panoniji tokom jeseni 8. godine n. e., rimsko zapovjedništvo je svoje strateške zamisli usmjerilo i na konačno zauzimanje ustaničkih pozicija u dinarskom pojasu. Već u proljeće 9. godine n. e. započela je pod zapovjedništvom Germanika, favorita Augusta i miljenika rimske javnosti, velika ofanziva s ciljem proboja na sjeverozapadnoj bojišnici (širi prostor Pounja i sjeverozapadne Bosne). Glavne borbe vođene su za ustanička uporišta Splonum, Retinum i Seretion. I pored zauzimanja tih uporišta nakon ogorčene borbe, Rimljani su bili prisiljeni zaustaviti dalje operacije, najviše zbog iznimnih gubitaka u ljudstvu i materijalu. Time su ustanici dobili nekoliko mjeseci za odolijevanje imperijalnoj sili Rima.

Ključne riječi: Veliki ilirski ustanak, Germanik, Splonum, Retinum.

Uvod

D ruga polovica 8. godine n. e. bila je prekretnica za sudbinu Velikog ilirskog ustanka.¹ Nakon gotovo dvije i po godine postojanja raspao se zajednički Savez ilirskih pobunjenih naroda, simboličkom predajom Batona Breučkog na obali rijeke *Bathinus* (Bosna) Tiberiju, vrhovnom zapovjedniku rimskih i ostalih protuustaničkih snaga na ratištu. Intervencija Batona Dezitijatskog sa trupama sastavljenim od dinarskih ustaničkih zajednica,

---

¹ O Velikom ilirskom ustanku od 6. do 9. godine n. e. u: Mesihović S. 2007. 314-617.

i pored kažnjavanja Batona Breučkog, nije uspjela održati Panonski bazen u sustavu organiziranog otpora. Ofanziva pod zapovjedništvom Plaucija Silvana prinudila je dinarske ustaničke jedinice na povlačenje u brdsko-planinski pojas zapadnog Balkana, dok su panonske zajednice prestale sa pružanjem organiziranog otpora.²

U toku povlačenja vrhovni ustanički vojvoda Baton Dezitijatski odlučio je osnažiti odbrambenu liniju prema protuustaničkim trupama koje su se koncentrirale u okupiranom području. To osnaživanje je podrazumijevalo utvrđivanje sa jakim vojnim snagama najvažnijih strateških pozicija preko kojih su vodili putevi iz panonskog pojasa u dinarsku, još uvijek neokupiranu zonu. Ova činjenica jasno ukazuje da su Baton Dezitijatski i ostale vođe ustanka dobro procijenili da će odmah nakon zime 8/9. godine n. e. nastupiti velika protuustanička ofanziva na brdsko-planinske oblasti južno od Panonskog bazena. Sa još preostalim snagama i resursima Baton Dezitijatski se jedino mogao uzdati u totalnu stratešku defanzivu kojom bi usporavao i iznurivao rimske trupe. Tako je nastojao dobiti na vremenu, ali i iscrpiti rimsku vojnu snagu. To je značilo pojačavanje i bolje pripremanje odbrambenih kapaciteta, posebno na onim gradinskim naseljima za koja se pretpostavilo da bi se našli u zoni prvog udara buduće ofanzive i u njenom bližem odvijanju.

Uspjeh postignut korištenjem i vojnih i diplomatskih sredstava konačno je donio olakšanje rimskom državnom vrhu. Težak rat vođen od proljeća 6. godine n. e. ne samo da je zaustavio planirano osvajanje Markomanskog kraljevstva Marobodua, posljednje nezavisne germanske zemlje istočno od Rajne, nego je na svjetlo dana izbacio slabosti i proturiječja augustovskog režima. Zbog toga je vijest o padu Panonije proizvela oduševljenje u Rimu i Italiji, ali i omogućila Tiberiju da konačno uzme dopust sa ratišta i vrati se u Rim, gdje je dočekan u skoro euforičnoj atmosferi.

Izvorna građa je kontradiktorna kada govori o prenošenju vrhovnog zapovjedništva na ratištu. Po Veleju Paterkulu, Tiberije je zapovjedništvo nad svim snagama prenio na Marka Lepida.³ Međutim, s druge strane, sudeći po tekstu kojim Kasije Dion opisuje zbivanja u prvoj polovici 9. godine n. e, može se steći utisak da vrhovno zapovjedništvo ima Germanik, sinovac Tiberija i

² O zbivanjima vezanim za prestanak organiziranog otpora u Panoniji. u: *Vell. II, CXIV, 4; Cass. Dio LV, 34, 4-7.*

³ *Vell. II, CX Vell. II, CXIV, 5.*

Augustov favorit. Kasije Dion jedino spominje Marka Lepida kao zapovjednika jedne od tri kolumne prodora u preostalo ustaničko područje u toku ljetne ofanzive 9. godine n. e.⁴ Nesuglasje je vjerojatno posljedica same prirode izvorne građe.⁵ Velej Paterkul i njegov udvornički odnos prema Tiberiju i Sejanu morao je kao posljedicu imati i umanjivanje uloge Germanika u događajima koje opisuje. On Germanika u kontekstu Ustanaka spominje samo jednom, i to uzgred, i jasno je da Velej jasno zamagljuje poziciju, status i postignuća Germanika na ratištima Ilirika. Kasije Dion je koristio izvore koji su imali znatno bolji i sadržajni odnos prema Germaniku. Moglo bi se čak steći uvjerenje da su podaci koje upotrebljava Dion bili možda bar za nijansu pristrasniji prema Germaniku. Germanik je na ratištu Ilirika kontinuirano od 7. godine n. e. kada je predvodio pojačanje upućeno Tiberiju na tadašnjoj zapadnoj bojišnici. Već krajem 7. godine n. e. Germanik je, sudeći po Dionu, pobijedio ilirski narod Mezeje,⁶ čija je osnovica rasprostiranja bila rijeka Sana. Sudeći po ovome, borbena angažiranost Germanika bila je uglavnom usmjerena na sjeverozapadno bojište (zone rijeka Kupe i Une). Ustanak od 6. do 9. godine n. e. bilo je i prvo značajnije ratno iskustvo mladoga Germanika, koji je 6. godine n. e. imao 21 godinu (Tiberije je tada imao 48 godina), pa bi možda bilo logično pretpostaviti da je u odustvu Tiberija vrhovno zapovjedništvo mogao preuzeti neko drugi, iskusniji i stariji, kao naprimjer Marko Lepid. Međutim, ne bi trebalo smetnuti s uma da je Germanik favorit Augusta, suprug njegove biološke unuke Agripine Starije, sa kojom ima brojnu djecu, te adoptirani sin Tiberije, koji je opet od 4. godine n. e. adoptirani sin samoga Augusta. Odnos u vladajućoj porodici Rimske države morao je imati i svoj odraz na ratištu u Iliriku. Samom svojom pozicijom u dinastijskoj strukturi Germanik je odražavao vrlo visoki autoritet, što se moralo reflektirati i u zapovjednoj liniji. Zbog toga je moguće pretpostaviti da je Germanik morao imati u zapovjednoj hijerarhiji protuustaničkih snaga u toku Tiberijevog dopusta vrlo visoku, ako ne i najvišu poziciju.

---

⁴ *Cass. Dio* LVI, 11-12, 2.

⁵ O izvornoj građi vezanoj za Ustanak, a posebice o Veleju Paterkulu i Kasiju Dionu u: Mesihović S. 2007. 36-71.

⁶ *Cass. Dio* LV, 32, 4.

Uzroci ofanzive

Odlazak Tiberija omogućio je Germaniku da pokuša ostvariti i svoje strateške ideje i vojne ambicije, možda i uz saglasnost ili čak i želju samoga Augusta. Možda bi se moglo pretpostaviti da je prenošenje ugušivanja ustanka u dinarskom pojasu na Germanika bilo i Augustova volja, pa bi se i u tome smislu mogao promatrati i dopust Tiberija sa ilirskog ratišta. August je nesumnjivo želio brzu pobjedu, što mu strpljivi i oprezni Tiberije nije omogućavao, ali i imao je namjeru da brzo afirmira Germanika u rimskoj javnosti, a najbolji način za to je pobjeda u ratu. Tiberiju je pripala slava za pobjedu u Panoniji, dok bi u tome slučaju slava za pobjedu u Dalmaciji, odnosno dinarskom pojasu pripala Germaniku. Uz to, ustanak bi bio i brzo završen. I ova činjenica kao da ukazuje da je ipak Germanik bio taj koji je imao završnu riječ u praktičnom zapovijedanju nad protuustaničkim snagama, nakon odlaska Tiberija.

Kako bi se ostvarila brza pobjeda, Germanik napušta Tiberijevu strategiju "pustošenja i iznurivanja", koja je izazivala nezadovoljstvo, pa i nepovjerenje Augusta. Sudeći po situiranosti tri ustaničke pozicije oko kojih se vode borbe u predstojećoj ofanzivi Germanika, a koje opisuje Kasije Dion, taktička zamisao Germanika zasnivala se na prodoru na sjeverozapadnom frontu. Time bi se probilo u dubinu ustaničkog područja i Germanik bi, predvođeci glavninu trupa sa sjevera, izbio u zaleđe srednjeg Jadrana i spojio se sa Salonom i Naronom.⁷ Pošto je glavna zapovjedna tačka rimskih i njihovih pomoćnih, savezničkih i plaćeničkih trupa u toku čitavog rata bila Siscija, za očekivati je da je u tome širem području bila i najveća koncentracija protuustaničkih snaga, kao i da se tamo nalazio Germanik u toku prvih mjeseci 9. godine n. e.

Sve navedene činjenice nametale su pokretanje jedne sveobuhvatne vojne operacije na sjeverozapadnom krilu bojišnice.⁸ Ta operacija je ostala i nešto detaljnije zapisana u "Rimskoj historiji" od Kasija Diona. Druga literarna vrela koja donose podatke o Ustanku od 6. do 9. godine n. e. (Strabon, Velej Paterkul, Ovidije, Plinije Stariji, Svetonije, Flor, Makrobije, Jordanes) ne spominju ovu veliku i zamašnu operaciju. Ali detalji koje navodi Kasije Dion dovoljan su pokazatelj da je riječ o jednom o ključnih borbenih angažmana u toku cjelokupnog toka rata, posebno za njegovu posljednju fazu.

⁷ Zanimljivo je da je cilj svih rimskih zapovjednika koji su ratovali na zapadnom Balkanu i u republikansko doba, a koji su pokretali svoje operacije iz sjeverne Italije, bilo povezivanje sa Salonom.

⁸ O prvoj polovici 9. godine n. e. i Pounjskoj ofanzivi u: Mesihović S. 2007. 555 - 569.

IZVORNI TEKST⁹

- 11 Ἐν μὲν οὖν τῇ Ῥώμῃ ταῦτ' ἐπράχθη, Γερμανικὸς δὲ ἐν τοῖσιν ἄλλα τε χωρία Δελματικά εἶλε καὶ Σπλαυνικὴν, καίπερ τῇ τε φύσει ἰσχυρὸν ἴν καὶ τοῖς τείχεσιν εὖ πεφραγμένον τοὺς τε ἀμυνομένους παμπληθεῖς ἔχον. οὐκ οὐκ οὐτε μηχαναῖς οὐτε πρὸς βολαῖς ἠδυνήθητι ἐξεργάσασθαι, ἀλλ' ἐκ
- 2 τοιαύτῃ αὐτὸ συντυχίας ἔλαβε. Πουσίῳ ἰππεύς Κελτὸς λίθον ἐς τὸ τεῖχος ἀφείκων οὕτω τὴν ἐπαλξίν διέσεισεν ὥστε αὐτὴν τε αὐτίκα πεσεῖν καὶ τὸν ἄνδρα τὸν ἐπικεκλιμένον οἱ συγκατασπᾶσαι. γενομένου δὲ τούτου ἐκπλαγέντες οἱ ἄλλοι καὶ φοβηθέντες τὸ τε τεῖχος ἐκείνο ἐξέλιπον καὶ ἐς τὴν ἀκροπόλιν ἀνέδραμον, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ταύτην καὶ ἑαυτοὺς παρέδωσαν.
- 3 Ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ Ῥαίτιων ἐλθόντες οὐχ ὁμοίως ἀπῆλθαν. οἱ γὰρ ἐναντίοι βιαζόμενοι τῷ πληθεὶ σφῶν, καὶ μὴ δυνάμενοι ἀντέχειν, πῦρ ἐθελοῦσιν ἐς τε τὸν κύκλον περίξ καὶ ἐς τὰ οἰκοδομήματα πλησίον αὐτοῦ ἐπέβαλον, μηχανησόμενοι ὅπως ὅτι μάλιστα μὴ παραχρήμα
- 4 ἐκλάβῃ ἀλλ' ἐπὶ χρόνον τινὰ διαλάβῃ. καὶ οἱ μὲν τοῦτο ποιήσαντες ἐς τὴν ἄκραν ἀνεχώρησαν ἀγνοοῦντες δὲ οἱ Ῥωμαῖοι τὸ πεπραγμένον ἐπεσέπεσαν ὡς καὶ αὐτοβυεῖ¹ πάντα διαρπάσοντες, καὶ εἰσὼν τε τῆς τοῦ πυρὸς περιβολῆς ἐγένοντο, καὶ οὐ πρότερον εἶδον αὐτὸ, πρὸς τοὺς πολεμίους τὰν νοῦν ἔχοντες, πρὶν πανταχόθεν ὑπ' αὐτοῦ περι-
- 5 ληφθῆναι. τότε δὲ ἐν παντὶ κινδύνου ἐγένοντο, ἄνωθεν μὲν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων βαλλόμενοι, ἔξωθεν δὲ ὑπὸ τῆς φλογὸς κακοῦμενοι, καὶ μήτε κατὰ χώραν ἀσφαλῶς μέναι μήτε πῆ διαπεσεῖν ἀκινδύνως δυνάμενοι. εἴτε γὰρ ἔξω βέλος ἀφίσταντο, πρὸς τοῦ πυρὸς ἀναλοῦντο, εἴτ' ἀπὸ τῆς φλογὸς ἀπεπήδων, πρὸς τῶν βαλλόντων ἐφθείροντο καὶ τινες ἐν στενοχωρίᾳ ἀπ' ἀμφοτέρων ἅμα ἀπώλοντο, τῇ μὲν τιτρώσκόμενοι τῇ δὲ καιόμενοι. οἱ μὲν οὖν πλείους τῶν ἐσελθόντων οὕτως ἀπῆλ-
- 6 λαν ὀλίγοι δὲ τινες νεκροὺς ἐς αὐτὴν τὴν φλόγα ἐμβαλόντες, καὶ δίοδον σφισι δι' αὐτῶν καθάπερ ἐπὶ γεφύρας ποιήσαντες, διέφυγον.
- 7 οὕτω γὰρ πῦρ ἐπεκράτησεν ὥστε μηδὲ τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει ὄντας κατὰ χώραν μέναι, ἀλλὰ τῆς νυκτὸς αὐτὴν ἐκλιπεῖν καὶ ἐς οἰκήματα κατώρυχα κατακρυφθῆναι.
- 12 Ἐκεῖ μὲν δὴ ταῦτ' ἐγένετο, Σερέτιον δὲ, ὅπερ ποτὲ ὁ Τιβέριος πολιορκήσας οὐχ ἤρῃκει, ἐχειρώθη, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἄλλα τινὰ ῥᾶπον προσεκτήθη. τῶν δ' οὖν λοιπῶν καὶ ὡς ἀνταιρούντων, καὶ τοῦ τε πολέμου μηχανομένου καὶ λιμοῦ δι' αὐτὸν οὐχ ἦκιστα ἐν τῇ Ἰταλίᾳ γενομένου, τὸν Τιβέριον ὁ Αὐγουστος ἐς τὴν Δελματίαν ἀδύει

⁹ Cass. Dio LV, 11-12, 1.

***

“Germanik je u međuvremenu¹⁰ među drugim mjestima u Dalmaciji zauzeo Splonum, uprkos činjenici da je on zauzimaao mjesto dobro prirodom utvrđeno, koje je bilo dobro zaštićeno zidinama i koje je imalo brojno mnoštvo branilaca. Sukladno tome, Germanik nije uspijevaao napraviti bilo kakav napredak bilo (bojnim, op. a.) mašinama bilo napadima. Ipak ga je uspio zauzeti kao rezultat sljedećeg incidenta. Pusio, germanski konjanik,¹¹ snažno je bacio kamen prema zidu i tako protresao parapet da je on odmah pao i povukao čovjeka koji se bio oslanjao prema njemu. Na ovo, ostatak (branilaca, op. a.) alarmiran je i u svome strahu napustili su zidine i povukli se u akropolju. Kasnije, i oni su predali i sebe i akropolju.

Odatle su Germanikovi vojnici došli do Raetinum, ali se nisu, također dobro proveli tamo. Neprijatelj (misli se na ustanike, op. a.), prevladan njihovim brojem (misli se na Germanikove vojnike, op. a.) i nesposoban da ih odbije, saglasivši se, postavlja vatre prema okružujućem zidu i kućama koje graniče sa njim, ali uspijeva ipak zadržati je koliko je bilo moguće duže od raspljivanja odjednom i čini da ostane neprimijećena za neko vrijeme. Nakon što su to učinili, povukli su se u akropolju. Rimljani, ne znajući šta je učinjeno, krenuli su u nagli napad za njima, očekujući da opljačkaju cijelo mjesto bez napora. Na taj način, oni su se našli unutar kruga od vatre, i prema namjeri neprijatelja, nisu ništa bili primijetili dok se nisu našli opkoljeni vatrom sa svih strana. Zatim, oni (rimski vojnici, op. a.) su se našli direktno izloženi opasnosti, bivajući sa gornje strane (od strane ustanika povučeni u akropolju naselja, op. a.) zasipani (strijelama i drugim projektilima, op. a.) i povređivani vatrom sa druge strane. Oni (rimski vojnici koji su se našli u klopki, op. a.) u sigurnosti nisu mogli ni ostati gdje su, a niti su se mogli probiti bilo gdje bez opasnosti. Oni koji su ostali van domašaja projektila bili su zahvaćeni vatrom,

¹⁰ Prije prelaska na opis zbivanja u Iliriku, Dion govori o zbivanjima u Rimu. Najveći dio Dionovog teksta, ustvari, zauzimaju govori koje je August održao na Rimskom forumu u vezi sa porodičnim zakonodavstvom i stanjem nataliteta. Sudeći po ovome, igre koje su se tada održavale u Rimu (a koje isto spominje Dion), žalbe vitezova na dotadašnje porodično zakonodavstvo i odgovor Augusta dešavali su se više-manje vremenski podudarno sa žestokim borbama na sjeverozapadnoj bojišnici.

¹¹ *Cass. Dio* LVI, 11, 2; U originalnom tekstu se navodi kao “Πουσίων ἰππεύς Κελτός“. Međutim, zbog Dionovog determiniranja germanskog pod keltskim imenom, može se pretpostaviti da je ovdje riječ o jednom Germaninu, a ne Galu.

a oni koji bi se odmakli od plamena bili su uništeni projektilima; a oni koji su uhvaćeni u uskom prostoru poginuli bi od oba uzroka odjednom, bivajući ranjeni na jednoj strani i spaljeni na drugoj. Većina (vojnika, op. a.) koja je prodrla u naselje doživjela je ovakvu sudbinu; ali nekolicina je pobjegla bacajući tijela (već poginulih, op. a.) u vatru i praveći prolaz za sebe koristeći (ljudska, op. a.) tijela kao most. Vatra je dostigla takav napredak da čak i oni u akropolju nisu mogli ostati tamo, nego su ga po noći napustili i sakrili se u podzemnim prostorijama. Ovo su bile operacije do toga trenutka.

Seretion, koji je Tiberije već jednom opsjedao, ali nije zauzeo, pokoren je (od strane trupa pod Germanikovim zapovjedništvom, op. a.) i nakon ovoga neka druga mjesta bila su mnogo lakše zauzeta. Ali uprkos ovim porazima, ostatak Dalmatinaca bio se podigao i držao rat trajnijim i glad se desila u Italiji, ponajviše zbog rata, i August je poslao Tiberija još jednom u Dalmaciju. [...]"¹²

Vrijeme i zona operativnog djelovanja

Hronologija operacije izvođene pod zapovjedništvom Germanika može se dobiti i preko činjenice da se odvijala istovremeno sa dešavanjima u Rimu koje opisuje Dion, te sa Velejevim podatkom da se početkom ljeta 9. godine n. e. (*Initio aestatis...*) pokrenula završna ofanziva na ustaničko područje.¹³ Sa druge strane, treba imati u vidu i zimsko razdoblje, u kome je bilo teško očekivati započinjanje i odvijanje jedne ambiciozne vojne operacije u kontinentalnoj unutrašnjosti zapadnog Balkana. A i iz Dionovog opisa moglo bi se zaključiti da se borbe odvijaju kada je zimsko vrijeme već prošlo. Izvođenje manevra sa vatrom u *Raetinum* bilo bi teško da su postojale veće naslage snijega. S druge strane, bilo je potrebno da vijest o rezultatima operacije dođe u Rim, da bude analizirana, da Tiberije ponovo dođe na front, da se izvrši pregrupiranje trupa i pripremi velika ljetna ofanziva. U tom slučaju mjesec maj bi bio malo vjerojatan. Uz to, Pounjska ofanziva morala je zahvatiti određeni period vremena, od najmanje mjesec dana. Znači da bi najprihvatljivije vrijeme u koje bi se datirala Germanikova ofanziva moglo biti rano proljeće, odnosno III i IV mjesec 9. godine n. e.

Sudeći po podacima iz izvorne građe, zona južno od Siscije, u koju je spa-

¹² Autorov prijevod.

¹³ *Vell.*, II, CXV, 1-2.

dalo i Pounje, bila je jedno od glavnih bojišta u toku čitavog rata. Pošto je glavni rimski štab bio u Sisciji, logično je bilo očekivati da one oblasti koje joj gravitiraju budu i sa najizražajnijom borbenom aktivnošću. Činjenica je da su sve protuustaničke akcije koje su polazile iz Siscije i njene okolice morale prvo udariti na ustaničke pozicije u zonama Kupe, Une i današnje zapadne Slavonije.¹⁴ Relativna stabilnost ustaničkih pozicija na ovom sjeverozapadnom bojištu (gledano sa ustaničke pozicije) pridonijela je da dubina ustaničke teritorije na dinarskom području, nakon inicijalnih borbi, bude više-manje pošteđena od direktnih ratnih djelovanja. Da bi se koncentracija protuustaničkih snaga iz Siscije mogla probiti u unutrašnjost pobunjenog Ilirika, morala je biti razbijena ustanička borbena linija na sjeverozapadnoj bojišnici, posebno u Pounju. Zbog toga je bilo i logično očekivati da Germanik prvo pokrene udar na ustaničke pozicije u pravcu koji vodi od Siscije prema srednjem toku Une.

Lokalizacija naselja

Kasije Dion spominje poimenično tri ustaničke pozicije i više bezimernih "drugih mjesta" kao zone oko kojih se vode borbe u toku odvijanja borbenih operacija kojima zapovijeda Germanik. Sudeći po opisima Splonuma i Ratinuma, koji se nalaze u Dionovom tekstu, riječ je o klasičnim gradinskim naseljima sa podgrađem, koje je uglavnom naseobinska zona, i akropoljem, koji je neka vrsta sjedišta gradine na visinskom platou. Osnovna odbrambena fortifikacija bio je dvostruki prsten zidina, jedan oko podgrađa, drugi oko akropolja. Vjerojatno su i Seretion i "druga mjesta" bili, isto tako, gradinska naselja smještena na određenim uzvisinama, tako karakteristična za ilirsko područje još od eneolitika.

Splonum je bilo dobro utvrđeno uporište ne samo zidovima nego i prirodom, što sugerira na njegovu situiranost negdje na brdsko-planinskom prostoru. Ovo ilirsko naselje se od više istraživača smještalo na najrazličitija mjesta unutar prostora provincije Dalmacije (Stari Majdan na Sani, Vital kod

¹⁴ Značajan dio i Velejevog, a posebno Dionovog opisa Ustanka otpada upravo na zbivanja na ovoj sjeverozapadnoj bojišnici, počevši preko bitaka koje je Baton Dezitijatski vodio sa Valerijem Mesalinusom i XX legijom 6. godine n. e, preko Germanikove pobjede nad Mezejima 7. godine n. e, utvrđenih pozicija na ...*monte Claudio*..., sve do pokušaja izvjesnog Skenobarda, vjerojatno lokalnog domorođačkog starješine, da 8. godine n. e. promijeni svoju stranu u ratu i dezertira Rimljanima, koji je o toj svojoj nakani obavijestio rimskog zapovjednika garnizona u Sisciji (φρούραρχον Σισκίας) Manija Enija.

Otočca, Šipovo, Komine kod Pljevalja).¹⁵ Splonum se morao sigurno nalaziti negdje u polukrugu zapad-sjeverozapad-sjever-sjeveroistok u odnosu na *Raetinum*, na koji je Germanik krenuo nakon zauzimanja Splonuma. Ako bi se Splonum nalazio južnije od naselja *Raetinum*, nejasno je zašto bi i kako uostalom Germanik uopće prvo išao u dublje ustaničko zaleđe, pa se onda vratio na sjever i krenuo na *Raetinum*. Germanikova operacija u Pounju nije imala karakter iznurivanja i pustošenja nego zauzimanja i pacifikacije teritorije i naselja. Samim tim bi bilo nelogično da on iza sebe ostavi protivničke snage, uđe u protivničku dubinu, ostvari zacrtano i zatim se vrati da zauzme ono što je zaobišao, da bi i nakon toga ponovo ušao u neprijateljsku dubinu da zauzme druga naselja.

Raetinum (Ραίτινον,) se poglavito ubicira u bišćanskom Pounju, i to najviše zbog natpisa *CIL XIII 7023* na kome se spominje *Andes Sex. F.cives Raetinio*. Neposredno južno od Bihaća duž rijeke Une evidentiran je do sada

¹⁵ O najrazličitijim ubikacijama Splonuma u: pregled kod Pašalića, 1975. 411-414; *Arheološki leksikon BiH*, tom I, 1988, 163; Bojanovski I. 1988. 255, fus. 36, 290-291; Zaninović M. 1995. 112-113 (riječ je o jednoj vrlo studioznoj i detaljnoj analizi). Najrealnije bi ga, kako to Bojanovski I. (1974. 359.) predlaže, bilo smjestiti nedaleko od Une. Međutim, njegovo kasnije preciznije lokaliziranje Splonuma na lokalitetu Donje Vrtoče na Uncu kod ili oko Drvara, ipak je malo suviše južno udaljeno od mogućeg položaja Splonuma. Iz spomenutog naselja se u kasnijim razdobljima vjerojatno razvilo i središte upravno-administrativne jedinice *municipium Splonistarum*, čije je postojanje evidentirano na nizu natpisa *CIL III 1322 Ampelum* (Zlatna); *CIL III 2026 Salona*; *CIL III 8783 Kaštel Sućurac-Salona*; Natpis iz Komina kod Pljevalja. U zoni Komina kod Pljevalja pronađen je veliki broj natpisa, uključujući i onaj na kome se spominje i Splonum, te još jedan natpis *CIL III 8309* na kome se spominje *municipium S*. Činjenica da je ime municipija koji je obuhvaćao područje Pljevalja počinjalo sa S. navodilo je na pomisao da se tu nalazio i Splonum, npr. Wilkes J. J. (1965. 1969. 282) u Komine kod Pljevalja stavlja *municipium Splonum*. Za više informacija o Kominama kod Pljevalja v. kod Cermanović-Kuzmanović A. 1967; Isto, 1969; Cermanović-Kuzmanović A. i Srejić D. 1964; Isto, 1965; Isto, 1966; Isto, 1967; Isto, 1972; Isto, 1973; Isto, 1974; Isto, 1975; Cermanović-Kuzmanović A, Srejić D. i Marković C. 1972; Bojanovski I. 1988, 211-212 (riječ je jednom vrlo detaljnom pregledu); Škegro A. 1998. 95 i fus. 24; Isto, 1999. 68. Po Alföldy G. (1965 A, 57-59) u Kominama kod Pljevalja bio je *municipium Siculotarum*, odnosno narodnosno središte Sikulota koje spominju *Plin. NH III, 143* i Klaudije Ptolemej, II, 16, 5. Ako je to tačno, a sve navodi da je takva detekcija vrlo vjerojatna, onda bi ne samo lokaliziranje Splonuma nego i lokaliziranje Pirusta u Pljevalja i okolicu, čega se i Alföldy i Bojanovski i Škegro drže, konačno bilo odbačeno. Kod A. Škegre (1998. 95, fus. 24) navedeno je da se podatak o Alföldyevom *municipium Siculotarum* nalazi u Alföldyevom djelu 1968, 1009-1016, što izaziva izvjesne nejasnoće, jer A. Škegro u svome popisu literature (1998, 110) uopće ne navodi o kojem je to radu Alföldya riječ, niti se to može uopće shvatiti.

veliki broj nalazišta prapovijesne, protohistorije i antičke provenijencije. Kako se čini, samo na osnovi bogatstva ovih nalazišta, zone Humačke Glavice, Privilice, Ribića, Golubića, Jezerina, Pritoke, Doljana imale su iznimno naseobinsko, religijsko, političko pa možda i ekonomsko značenje ne samo za japodske zajednice u Pounju nego i za kompletan Japodski narod i njegovu političku jedinicu. Riječ je o dugotrajnom kontinuitetu kvalitativnog i kvantitativnog življenja u Pounju južno od Bihaća, sve od prapovijesti do duboko u antički period, što znači da zahvaća i razdoblje japodske nezavisnosti i rimske uprave. Ova oblast u sebi sadrži i zemljopisne odlike koje joj omogućavaju situiranje jednog značajnijeg gradinskog naselja. Iznad Privilice, Golubića, Pritoke uzdiže se niz brežuljaka na koje bi se mogao situirati akropolj *Raetinum*. Gradine su evidentirane na lokalitetima Sokolac, Gradina – Lohovska Brda, Podić – Gorjevac, Crkvina (Zapoljak) - Hrgar. Najvjerojatnije je da se akropolja *Raetinum* nalazila na prostoru lokaliteta gradine Sokolac, sa lijeve strane Une, odmah zapadno iznad Golubića.¹⁶ Ali ne bi trebalo isključiti mogućnost da se akropolja nalazila i na brdu Debeljača (n. v. 572 m), a i Sokolac je, ustvari, krajnji istočni obronak ovog brda.

Japodsko učešće u Ustanku je dosta problematično. Sudeći po natpisu *CIL* V 3346 iz Verone,¹⁷ kao i činjenici da ustaničke snage nisu izbile u Kvarner, Japodi nisu kolektivno prešli na stranu ustanika. Izgleda da su se ustanku pridružile samo one japodske zajednice preko kojih su prešle ustaničke snage u toku 6. godine n. e. Tako bi se Ustanku pridružili oni Japodi koje je Apijan, opisujući Oktavijanovu kampanju iz 35. godine pr. n. e., nazvao transalpinskim.¹⁸

Dion direktno u svome opisu ne kaže da je došlo do pada naselja *Raetinum*, uključujući i njegovu akropolju, u rimske ruke. Ipak, iz samoga smisla cjelokupnog njegovog opisa Pounjske operacije može se izvući zaključak da je *Raetinum* ipak zauzet, jer Germanikovo se ofanzivno djelovanje nastavlja prema Seretionu i drugim naseljima.¹⁹ Sudeći po opisu koje daje Kasije Dion,

¹⁶ u: pregled u *Arheološki leksikon*, tom II, 1988. 9-27. i Mapa 1, karte regije 1 za praistorijsko doba i doba rimske vladavine; *CIL* XIII 7023.

¹⁷ Patsch C. 1896. 133-134; Suić M. 1991-1992.

¹⁸ *App. Ill*, 17-21.

¹⁹ To se može objasniti samim načinom kompilacije izvorne građe koju je Dion koristio za svoj opis borbi oko spomenuta tri naselja; odnosno, on je jednostavno neke dijelove izbacio

borbe za *Raetinum* su bile toliko teške da je došlo do uništenja naselja, iako se ne može jasno identificirati što su to bile "podzemne prostorije" (...ἀκροπόλει ὄντας κατὰ χάωραν μείναι, ἀλλὰ τῆς νυκτὸς αὐτὴν ἐκλιπεῖν...) ²⁰ u koje su se ustanici sklonili. Možda je riječ o nekim pećinskim zonama u blizini *Raetinuma* ili o vještački napravljenim prostorijama i tunelima. Pošto su ustanici u akropolju bili opkoljeni vatrom koja je bjesnila i protu-ustaničkim trupama, morao je postojati neki tunel ili bar prolaz kroz koji bi se oni izvukli u toku noći. Možda se pod "podzemnim prostorijama" krije upravo tunel koji je povezivao akropolju *Raetinuma* sa zonama izvan dvostrukog prstena. Preko toga tunela stanovnici i branioци *Raetinuma* u slučaju opsade kontaktirali su sa vanjskim svijetom. Sudeći po još nekim podacima iz Dionovog izvještaja o Ustanku, postojanje tunela (koji bi povezivao akropolju sa vanjskim područjem) moglo bi se pretpostaviti za još neka gradinska naselja. Tako se za Andetriju (*Andetrium*, ...Ἀνδήτριον...), koji u ljeto 9. godine n. e. napadaju snažne rimske snage pod Tiberijevim zapovjedništvom kaže da prima opskrbu i resurse i iz vanjskih zona, ²¹ kao i da Andetriju u jeku rimske opsade napušta Baton Dezitijanski. ²² Znači, sve vrijeme kada se dešava Tiberijeva opsada ovog jakog ustaničkog i delmatskog uporišta u neposrednom jadranskom zaleđu postojala je aktivna veza ustanika u Andetriju i u okolnom još uvijek neokupiranom području, možda upravo tunelom. Seretion je već ranije bio neuspješno opsjednut od strane snaga kojima je zapovijedaо Tiberije. Uspješna odbrana Seretiona je možda, također bila rezultat postojanja određene veze kojom bi se prometali ljudi i resursi opsjednutom ustaničkom garnizonu. Znači, nije nemoguće pretpostaviti da su ilirske gradine, posebno one značajnije i dugovječnije, možda imale i sistem tunela koji je osiguravaо vezu akropolje sa vanjskim svijetom.

---

kako njegov opis ne bi bio suviše opširan, zadržavajući samo one najzanimljivije dijelove. Kasije Dion niti je imao vremena niti želje da se uopće upušta u razmatranja o nekim detaljima kao što su to npr. "podzemne prostorije" u koje su se sakrili branioци, tako da je njegov opis konkretnih borbi ostao nedorečen. Ipak, iz samoga smisla cjelokupnog njegovog opisa Pounjske operacije može se izvući zaključak da je *Raetinum* ipak zauzet, jer Germanikovo se ofanzivno djelovanje nastavlja prema Seretionu i drugim naseljima.

²⁰ O Bici za *Raetinum* v. *Cass. Dio* LVI, 11, 3-7.

²¹ *Cass. Dio* LVI, 12, 4-5.

²² *Cass. Dio* LVI, 13, 2-3.

Nakon *Raetinum*, prodor se nastavlja prema Seretionu (...Σερέτιον...).²³ Nakon pada Seretiona neka "druga mjesta" bila su znatno lakše osvojena. Činjenica da su ova "druga mjesta", čija imena Kasije Dion ne navodi, lakše osvojena dokazuje da su tri spomenuta naselja predstavljala okosnicu odbrambene linije na sjeverozapadnom pravcu preostalog ustaničkog područja i da je zbog njenog razbijanja prodor u unutrašnjost bio olakšan.²⁴ Germanik se u taktičkom razvijanju čitave operacije morao oslanjati na određenu komunikacionu liniju. Ta linija mogla je biti već korištena epihorska saobraćajnica ili neka prirodna osobenost koja je već povezivala spomenuta naselja na koja su napadale Germanikove trupe. Pošto možemo okvirno lokalizirati *Raetinum* u Unsko područje, onda su i druga naselja morala biti na sjeverozapadnoj bojišnici i to više orijetirano prema slivu Une. Ta komunikacija morala je povezivati Sisciju, koja je bila ishodište čitave operacije, i *Raetinum*. Kao što vidimo, Germanik se kretao pravcem Splonum-*Raetinum*-Seretion, a ako se *Raetinum* nalazio u Golubiću ili uopće negdje u okolini Bihaća, onda bi prirodno Splonum bio bliži Sisciji, a Seretion u dubljoj dinarskoj unutrašnjosti. Moguće je da su se sva ova naselja nalazila na nekoj epihorskoj komunikaciji koju su kasnije Rimljani pretvorili u izgrađeni put, a možda je upravo riječ o komunikaciji koja je sa sjevera preko Golubića išla jugoistočnim pravcem, prema području Diciona i sjeverozapadnim krajevima delmatskog područja.

Germanikova glavna koncentracija trupa mogla se kretati i zaobilazeći Zrinjsku goru i izbijajući u zonu ušća Sane u Unu. Odatle bi se vojska kretala duž rijeke Une. Ovaj predloženi pravac je zanimljiv i stoga što se približavao prostoru Mezeja, koje je Germanik ranije u ratu porazio i možda su se na

²³ O ubikaciji Seretiona v. Šašel J. 1953; Pašalić E. 1975. 415; Arheološki leksikon BiH, tom I, 1988. 161; Bojanovski I. 1988. 51, 310; U vezi s pitanjem pada Seretiona kod Pašalića E. (1975. 391) nailazi sa na tumačenje po kome je osvojenje ovog naselja vezano za Tiberija, da bi već na sljedećoj stranici iznio kontradiktoran stav da Rimljani i bez Tiberija pobjeđuju i osvajaju, uključujući i Seretion. Nešto još dalje Pašalić E. (1975. 411), iznosi da je Germanik bio taj koji je osvojio Seretion.

²⁴ Moguće je pretpostaviti da je izvorna građa, kojom se za opis rata u Pounju 9. godine n. e. koristio Kasije Dion, sadržavala imena i možda i opise tih drugih mjesta koja su lako osvojena, ali da ih je Kasije Dion smatrao nepotrebnim poimenično i detaljnije navoditi, jer su bila lako osvojena bez nekih interesantnih i dinamičnih detalja (kao što su to pružale borbe za Splonum i *Raetinum*), pa je on sve događaje u toku ove kampanje nakon pada Seretiona sazeo u jednu rečenicu. Uostalom, i borbu za Seretion je, vjerovatno iz istih razloga, sazeo u samo jednu rečenicu, a i to što ga je spomenuo po imenu rezultat je činjenice da je Seretion vrlo važna strategijska tačka koju je već jednom opsjedao Tiberije.

tim područjima već od ranije nalazili rimski garnizoni. Alternativno, Germanik je možda koristio i rijeku Glinu kao komunikacioni orijentir, pa bi u tom slučaju on sa trupama prošao između Petrove gore i Zrinjske gore kroz zone Topuskog i Kladaše prema srednjem toku rijeke Une. Sudeći po rasporedu do danas evidentiranih gradina i drugih nalazišta, predrimska komunikacija koja je ulazila u *Raetinum* išla je okvirno prateći tok Une. Posebno je na sjevernim krajevima i obroncima Grmeča evidentiran veliki broj gradina, bar do ušća Sane u Unu. I sa desne strane Une, sjeverno od *Raetinuma*, nalazi se veći broj gradina, dok ih je u prostoru od Cazina prema Kladaši i Topuskom znatno manje poznato. Iz *Raetinuma* je predrimska komunikacija vjerojatno išla duž gornjeg toka Une, jer se u ovoj zoni nalazi veliki broj gradina, bar do ulaza u kanjon Une i Unca, dok se broj gradina naglo povećava jugoistočnim pravcem prema dubini Grmeča.²⁵ U tom slučaju, za lokaliziranje i Sponuma i Seretiona ne bi trebalo isključiti šire prostore Grmeča, s tim da bi Sponum gravitirao srednjem toku Une, a Seretion gornjem toku Une. A pošto je Grmeč pun gradinskih naselja, ne bi nas iznenadila ni mogućnost da su i "druga naselja", koja su u toku ove operacije bila zauzeta, situirana na grmečkom i srednjounskom prostoru. Ako je iznesena pretpostavka tačna, onda bi Germanikova operacija udarila u ustaničku odbrambenu liniju na Grmeču i srednjem Pounju. Planina Grmeč po svojim zemljopisnim osobenostima predstavlja odličan odbrambeni položaj. Grmeč je, ustvari, nešto izdvojeni sjeverozapadni obronak Dinarida, i okrenut je sa svoje sjeverne strane prema ravnijim predjelima, dok je sa zapadne strane prilično naslonjen na srednje Pounje u kojem se nalazio *Raetinum*. Tako bi ova planina bila i za ustanike i za Rimljane u pravom smislu kapija ustaničkog teritorija u Dinaridima. Grmeč je i dovoljno prostrana planina na kojoj se mogla smjestiti i veća populacija ali i situirati mreža gradina i odbrambenih fortifikacija. Ako su borbe primarno vođene na Grmeču, onda je Germanik operaciju započeo upravo iz zone utoka Sane u Unu, odnosno sa onog mezejskog teritorija koji je bio ranije okupiran.

²⁵ Za raspored do sada registriranih gradinskih naselja;

- na prostorima Cazinske i Bihacke krajine i uopće Pounja u: *Arheološki leksikon*, Mapa 1, 1988, regija 1, karte-praistorijsko doba i rimsko doba i odgovarajuće pisane natuknice *Arheološki leksikon*, tom II.
- na prostorima doline Unca i zapadne Bosne-Drvarsko-grahovsko područje u: *Arheološki leksikon*, Mapa 2, 1988, regija 11, karte - praistorijsko doba i rimsko doba i odgovarajuće pisane natuknice *Arheološki leksikon*, tom II.

Na bihaćkom, krupskom i petrovačkom dijelu Grmeča poznato je oko 80 gradina. Ako bi se pretpostavilo da je Grmeč bio glavno borbena područje za vrijeme Germanikove operacije, onda bi se moglo pokušati predložiti i lokaliziranje Splonuma i Seretiona. Možda je Splonum bio smješten na lokalitetima:

Kekića Glavica, Gornji Petrovići, Bosanska Krupa,²⁶ sa dugim kontinuitetom od kasnog brončanog doba zaključno sa rimskom vladavinom. Plato je površine oko 11 000 m²²⁷

ili Dubrovnik (Marešova ili Pilipovića Glavica), Grmuša-Srbljani, Bihać sa platoom veličine 320x165 m.²⁸

Oba lokaliteta nalaze se u zoni kuda su mogle proći rimske trupe koje je predvodio Germanik u pohodu prema *Raetiniumu*. Mogućnost da je gradina na Kekića Glavici bila akropolja Splonuma povećava se ako se ima u vidu da je tamo utvrđen i kontinuitet naseljavanja i prebivanja i u rimsko doba.

Za Seretion bi postojalo više "kandidata":

Gradina (Mala i Velika), Klišević, Bihać iznad desne obale Une. Podijeljena je na Malu (cc165x95 m) i Veliku (cc 260x245 m) Gradinu.²⁹

Gradina u Kršu, Oraško Brdo, Bosanski Petrovac sa platoom veličine 580x284 m, koji je branjen višestrukim, mjestimično petostrukim bedemima.³⁰

Gradina (Crkvina), Vrtoče, Bosanski Petrovac (295x140m) sastavljena je od unutrašnjeg akropolja i podgrađa.³¹

Čučevo, Vrtoče, Bosanski Petrovac, akropolja i podgrađe (cc 360x170 m.)³²

Gradinica, Lastve-Zelinovac, Bosanski Petrovac veličine cc 200x400 m, sa akropoljem dimenzija 80x50 m.³³

Velika Gradina, Lastve-Rakovice, Bosanski Petrovac je jedno od najvećih gradinskih naselja u sjeverozapadnoj Bosni sa veličinom 480x270 m.³⁴

²⁶ Korištena je terminologija navođenja lokaliteta kao u *Arheološkom leksikonu BiH*.

²⁷ Fiala F. 1896. 347; Čović B. 1962.

²⁸ Radimsky V. 1893. 42-43.

²⁹ Radimski V. 1894. 707-708, sl. 13.

³⁰ Čurčić V. 1902. 247-248.

³¹ Radimski V. 1894. 709-710; Bešlagić Š. 1971. 102.

³² Radimski V. 1894. 710.

³³ *Arheološki leksikon BiH*, tom 2, 163 (natuknica Boška Marijan).

³⁴ Čurčić V. 1902. 240-243.

Gradina, Vođenica, Bosanski Petrovac čiji je unutrašnji prostor između 15 000 i 20 000 m².³⁵

Gradina, Skakavac, Bosanski Petrovac sa akropoljem ukupnih dimenzija 300x150 m.³⁶

Šainovac Grad (Gradina Šainovac), Rašinovac, Bosanski Petrovac veličine cc 300x180.³⁷

Stražbenica, Bukovača, Bosanski Petrovac dužine oko 400 m.³⁸

Potrebno je navesti da se gradine navedene od 1. do 8. nalaze u međusobnoj blizini, locirane na prostoru koji se sa desne strane gornjeg toka Une pruža unutar Grmeča, sjeverno od današnjeg Bosanskog Petrovca. Gradine 9 i 10 nešto su izdvojenije prema jugu. Uočljiva je ova iznimna koncentracija velikih gradinskih naselja na jednom relativno užem prostoru. Kao da je u predrimsko doba na tome dijelu (zona gradina 1- 8) prebivala iznimno brojna populacija. Nažalost, sve navedene gradine vrlo slabo su istraživane, uglavnom u austrougarskom periodu, a i to je većinom bilo samo rekognosciranje sa manjim zahvatima iskopavanja. Jedino je nakon Drugog svjetskog rata (1958-1959) bilo sondiranja (B. Gavela) i manjeg iskopavanja (B. Čović i B. Raunig) na Kekića Glavici. Uostalom, čitavo ovo šire područje Pounja vrlo je slabo arheološki ispitano, tako da se Splonum i Seretion možda nalaze na nekoj drugoj registriranoj ili još uvijek neregistriranoj gradini.

Osobnosti operacije

Postojanje okružujućeg zida (...κύκλον πέριξ...), dobro utvrđenog akropolja, pa možda i tunela pokazuje snažne fortifikacije ovih ilirskih naselja. Pri likom napada na Splonum proboj nije mogao biti ostvaren ni stalnim pješadijskim napadima niti korištenjem opsadnih mašina. I tek je stjecajem okolnosti došlo do sloma prvog odbrambenog zida Splonuma, koji je štitiio njegovo podgrađe. Kako se čini, branioci su dobro disciplinirani i umješni u pribjegavanju taktičkim lukavstvima, što najbolje pokazuje upravo primjer *Raetinuma*. Tu su ustanici iskoristili akropoljsko uzvišenje odakle se imao i dobar domet (za

³⁵ *Arheološki leksikon BiH*, tom 2, 163 (natuknica Boška Marijan).

³⁶ Čurčić V. 1902. 240.

³⁷ Čurčić V. 1902. 238.

³⁸ Čurčić V. 1902. 238.

oružje) i odlična vizualna kontrola nad ostatkom naselja-podgrađem, ali i nad širom okolinom. Dobro su postavili tinjajuću vatru, ali su i dobro procijenili rimsku samouvjerenost i ponašanje u zauzetom naselju kada želja za pljačkom nadvlada borbeni poredak i disciplinu. Upravo na primjeru dešavanja unutar okružujućeg zida *Raetinum*a vidi se zapovjedno neiskustvo Germanika, koji nije uspio prvo ocijeniti opasnost, ali i svojim autoritetom zadržati vojnike u borbenom poretku sve dok se bitka ne završi u potpunosti. Da je eventualno Tiberije bio umjesto Germanika, vjerojatno se ne bi desila jedna od najvećih tragedija rimske oružane sile za vrijeme rata.

Opis operacije koji daje Kasije Dion jasno pokazuje da Germanik nije imao na umu taktiku koju je do tada uglavnom primjenjivao Tiberije. Pounjska ofanziva kojom je zapovijedao Germanik po svojim borbenim osobenostima označila je i raskid sa dotadašnjom strategijom koju je primjenjivao Tiberije, a koja se zasnivala na strpljivosti i štednji vojnih i materijalnih resursa, iznurivanju ustanika i povremenim upadima, ali i korištenju diplomatskih mogućnosti. Za razliku od njega, Germanik se upušta u direktni sraz na ustaničke pozicije sa ciljem konačne i to brze pobjede brutalnom i golom silom u stilu rimskih republikanskih osvajanja. Germanikova namjera bila je da slomi odbrambenu liniju ustanika na sjeverozapadnoj bojišnici i okupira područja, a ne da pustoši i iscrpljuje protivnika. Udar je trebao poraziti neprijatelja, a ne samo da ga oslabi i postupno u etapama uništava. Kako se čini, Germanikovi planovi su predviđali izgleda i dublji prodor u unutrašnjost preostalog ustaničkog područja. Germanik se nakon zauzimanja jednog uporišta odmah ustremkuje na drugo; upotrijebljen je veliki broj trupa, a Germanik se ne libi ni velikih gubitaka kako bi zauzeo ta uporišta. Sve te činjenice jasno nagovještavaju da je Germanikova ofanziva na sjeverozapadnoj bojišnici imala dosta ambiciozne namjere. Kako se čini, ofanziva je trebala prvo stvoriti brešu na dijelu sjeverozapadne bojišnice i to posebno na prostoru Pounja. Tako bi se stvorili uvjeti za dalji prodor u zoni poriječja Une i Unca. Možda su planovi dalje predviđali da trupe pod Germanikovim zapovjedništvom napreduju kroz zapadnobosanska polja prema zaleđu Salone. Time bi bila skršena vojna snaga Diciona i Delmata. Baton Dežitijatski vjerojatno se i sam nalazio na ovome prostoru u toku prve polovice 9. godine n. e., jer je prilikom ljetne ofanzive zadatak kolone kojom zapovijeda Tiberije, a koja se kreće upravo ovim područjem, bilo direktno suočavanje sa ustaničkim vrhovnim vojvodom. To bi podrazumijevalo da se i dobar dio ustaničkih snaga kojima nepo-

sredno zapovijeda Baton Dezitijatski nalazio na zapadu. Te ustaničke jedinice, koje bile su pratnja ustaničkog vojvode, bile su vjerojatno većinom sačinjene iz sastava one prvotne grupe ilirskih regrutiranih auksilijara koja se pobunila u proljeće 6. godine n. e., Batonovih sunarodnika Dezitijata, pripadnika drugih unutrašnjih ilirskih naroda i dezertera sa rimskog područja. Nepoznato je da li su se i oni borili u Splonumu, *Raetinum* i Seretionu.

Međutim, žestok ustanički otpor, sporije napredovanje, veliki gubici, pa vjerojatno i pad morala izgleda da su primorali Germanika i ostatak rimskog zapovjedništva na odustajanje od ostvarivanja glavnog cilja – slamanje organiziranog otpora u dinarskom pojasu. Ta činjenica gotovo sigurno nije se dopadala rimskom državnom vrhovništvu, koje je uvidjelo da od brze pobjede nema ništa. Povezano sa strateškim neuspjehom operacije, ponovo se pojavila glad u Italiji, što je Augusta navelo da ponovo u Ilirik pošalje Tiberija, samo s jednim zadatkom - da što je moguće brže i efikasnije završi sa tim nepopularnim i teškim ratom.³⁹ Pad Panonije je, izgleda, kod rimskog i državnog vrha i javnog mnijenja u Rimu i Italiji, ali možda i kod viših rimskih zapovjedništava na samom terenu stvorio "lažni privid" da je potrebno učiniti samo još jedan korak, bez osobitog napora i da se završi sa ustankom i u dinarskom pojasu. Vjerojatno se zbog takvog shvaćanja situacije na terenu i Tiberije mogao svečano vratiti u Rim, a dovršenje rata prepustiti Germaniku, dok se August mogao posvetiti učvršćivanju svoga unutarnjeg zakonodavstva. Na neprijatno iznenađenje, ustanak se pokazao mnogo žilaviji nego što se očekivalo i procjenjivalo, a ustanici su, sudeći po borbama samo na jednom segmentu fronta, bili spremni za borbu do samoga kraja bez obzira na opseg vlastitog stradanja. I kako se pokazalo, samo na ovom primjeru borbi na sjeverozapadnom području, rimski stratezi su se prevarili u svojim procjenama da je nakon ugušenja otpora u Panoniji ustanak u dinarsko-dalmatinskom pojasu lakši posao

³⁹ *Cass. Dio* LVI, 12, 1; Težina trogodišnjeg rata, posebno na dinarskom pojasu, možda je razlog onih prilično negativnih konstatacija o Dalmatincima koje se odnose na zadnju fazu rata i prvo poslijeratno stanje, znači, vremenski okvir koji gravitira u 9. godinu n. e., i koje donose Florove epitome Livija (II, 25) (... *sed Augustus perdomandos Vibio mandat, qui efferum genus fodere terras coegit aurumque venis repurgare; quod alioquin gens omnium stupidissima eo studio...*). Sva ta surovost ispoljena u borbama nije mogla ostati bez adekvatnog odgovora i u široj rimskoj javnosti, koja je prvo svoje zaprepaštenje ustankom zamijenila mržnjom prema odlučnom protivniku i na kraju svoje osjećaje transformirala u prezir prema pobijeđenom neprijatelju.

za rješavanje. Izgleda da je iz nekog nepoznatog razloga rimski državni vrh bio uvjeren da je panonski segment ustanka bitniji i da je potrebno izaći na kraj samo sa njim, a da je ostatak posla od sekundarnog značenja.⁴⁰ Ustvari, Rimljani su zanemarili dvije vrlo bitne činjenice: prvo, da je osnovno žarište i najodlučnije i najborbenije središte ustanka dinarski pojas, a ne Panonski bazen i drugo, da su u toku dvogodišnjih teških borbi u Panonskom bazenu i sjeverozapadnom području učestvovala i snage dinarskog segmenta ustanka i to u znatnoj mjeri. Protuustanička armija koja je operirala u Panonskom bazenu i sjeverozapadnom području tako se nije suočavala u žestokim i surovim okršajima samo sa breučko-panonskim segmentom i lokalnim ustaničkim snagama, nego i sa snagama dinarskih Ilira. Njihovo učešće je dodatno doprinosilo otporu i ratnim teškoćama protuustaničkih snaga, a veliki okršaji, kao Bitka kod Vulkajskih močvara 7. godine n. e., vođeni su protiv sjedinjenih ustaničkih snaga. Tako su, ustvari, padom Panonije Rimljani u pravom smislu ostvarili samo polovično uspješan rezultat, ali ne i praktično završili ustanak, jer su porazili samo jedan dio onih protiv kojih su se borili pune dvije godine.⁴¹ U dinarsko-dalmatinskom pojasu još uvijek su se početkom 9. godine n. e. nalazile najbolje i najvrednije ustaničke jedinice, uključujući i one koje je Baton Dezitijatski vodio u Panoniju i koje je nakon svjesnosti o padu Panonije povukao u matično, planinsko područje, koje je i po svojoj konfiguraciji bilo mnogo teže za ofanzivna djelovanja nego u Panoniji. Osim toga, kao što je već u uvodu rečeno, nakon povlačenja Batona Dezitijatskog iz Panonskog bazena ustanici su dodatno pojačali najvažnije tačke preko kojih se vodilo u dubinu neokupiranog teritorija. Gotovo sigurno su i pojedina naselja na koja je napadao Germanik bila obuhvaćena ovim dodatnim utvrđivanjem i odbrambenim pripremama za predstojeću ofanzivu.

⁴⁰ Možda je i ovo uvjerenje bilo "odgovorno" za razvitak one dominacije "panonskog" kada se govorilo o Ilirskom ratu 6-9. godine n. e. u okvirima tadašnjeg rimskog i italjskog javnog mnijenja, pa i shvaćanja državnog vrha o tome što se događa u Iliriku. Dvogodišnja borba i koncentriranje pažnje i fokusa borbenih aktivnosti na Panonski bazen uzrokovalo je to da u ovom periodu u Rim i Italiju dolazi najviše vijesti sa ilirskog ratišta sa panonskog ili sjeverozapadnog područja. U ovom dvogodišnjem periodu i najveći dio i protuustaničke armije i ustaničkih snaga bio je koncentriran na spomenutim prostorima, pa se prirodno stjecao utisak da je rat, ustvari, predominantno panonski.

⁴¹ Da li bi to značilo i da obavještajna djelatnost protuustaničkih snaga nije bila baš na zavidnoj razini, a informacije o stanju unutar protivničkih snaga kojima je raspolagalo rimsko zapovjedništvo nisu baš na najtačniji način odslikavale pravo stanje stvari.

Povratkom na ratište i među trupe koje je neposredno predvodio dvije godine Tiberije nije baš zatekao "sjajnu" situaciju.⁴² I među trupama na terenu zavlдалo je stanje frustracije zbog saznanja da je kraj rata zbog žestokog otpora odgođen i one su bile nestrpljive da rat završe na bilo koji način, čak i ako to uključuje opasnost. A ta nestrpljivost, ukoliko ne nađe načina da se ispolji, spojena sa velikim gubicima, kao što su bili oni za vrijeme Pounjske operacije, vrlo lako može da se transformira u vojničko nezadovoljstvo. Ogorčena oružana sila, ako je i sakupljena zajedno i ostavljena "bez posla", mogla je stupiti u oružanu pobunu.⁴³ Da se pobunila jedna velika armija čiji su dobar dio sačinjavali i bivši robovi i pomoćne jedinice, to bi bila jedna nova i posebno neprijatna okolnost za rimsko zapovjedništvo i rimsku poziciju na terenu, stanje bi se dodatno iskomplikiralo, a rat produžio, što definitivno nije odgovaralo ni Augustu ni Tiberiju. I čim je ponovo stupio na ratnu pozornicu, Tiberije je, plašeći se između ostalog i takve pobune, pripremio i poduzeo odlučnu vojnu ofanzivnu operaciju širokog zahvata koja više ne bi bila usmjerena samo u jednom pravcu, nego je trebalo da obuhvati gotovo kompletno ustaničko područje sinhroniziranim pokretom više kolona u različitim pravcima, čime se nastojao ostvariti konačni završetak rata.⁴⁴

Zaključak

Tako je, ustvari, i pored toga što su zauzeta strateški bitna naselja i probijena odbrambena linija, Germanikova ofanziva propala. Ona i pored velikog angažmana ljudstva i materijala nije uspjela ostvariti zacrtane ciljeve, prodor u samu unutrašnjost preostalog ustaničkog prostora i konačno rješavanje problema Ilirskog ustanka, bilo njegovim ugušivanjem bilo predajom. Germanikovi planovi vezani za Pounjsku operaciju tako su završili. Nije uspio prodrijeti u zaleđe rimskih pozicija na jadranskoj obali i tako efektivno završiti

⁴² Dionov podatak LVI, 12, 2 kao da sugerira da je u trenutku Tiberijevog povratka protuustanička armija bila koncentrirana u jednoj zoni, što je potrebno shvatiti u smislu da je najveći dio te vojske bio u toj zoni - sjeverozapadni pravac, dok su postojali i ešaloni na drugim stranama. Plaucije Silvan, po svemu sudeći, nije bio u toj zoni, jer se on nalazio na istočnom pravcu i na prostorima Breuka koje je u prošloj godini okupirao, a koji zbog svoje labilnosti nisu smjeli biti ostavljeni nepokriveni posadama.

⁴³ Slično se uostalom i dogodilo 6. godine n. e. kada su se pobunile ilirske pomoćne jedinice, što je označilo početak ustanka.

⁴⁴ Cass. Dio LVI, 12, 2.

rat. Čak nije uspio razbiti ni ustaničke jedinice. A uz sve to, trupe kojima je zapovijedao pretrpjele su goleme gubitke. Da je uspio u svojim planovima i namjerama da brzim i odlučnim udarom uz korištenje opsežne i sirove sile uguši i ostatak ustaničkog otpora, Germanik bi nesumnjivo uživao ugled i slavu pobjednika nad "Dalmatincima" i nalazio bi se uz bok svoga strica Tiberija, pobjednika "Panoncima". Time bi na najbolji način ostvario i želje Augusta, jer je i ustanak u dinarskom pojasu ugušen, a i slava za to pripala bi Germaniku.

Teške borbe u proljeće 9. godine n. e. na sjeverozapadnoj bojišnici i pored gubljenja dijela teritorija i niza uporišta imale su određeno značenje i za ustanike.⁴⁵ Germanikova ofanziva je ipak bila zaustavljena, a protuustaničke snage bile su iznurene i velikim gubicima i jakim otporom ustanika. Konačni obračun sa ustanicima morao je biti ostavljen za neko drugo, predstojeće vrijeme. Rimsko zapovjedništvo bilo je prisiljeno da uzme određenu pauzu, kako bi se odmorili i pregrupirali trupe i podigli im uzdrmani moral, čime je i ustanak produžen za najmanje još nekoliko mjeseci. Augustove i Germanikove želje su se ipak na krvi i odlučnom otporu sjeverozapadnih uporišta pokazale još uvijek kao pretjerane i preambiciozne. Odlučna, hrabra i dobra odbrana branilaca ovih naselja, koji su praktično žrtvovali i sebe i svoje naselje, doprinijela je da Baton Dezitijatski i preostali ustanici dobiju još neko vrijeme da uživaju slobodu, ali i da pokažu Rimu da će ostatak ustanika "ipak skupo prodati svoje kože", makar se nalazili u bezizlaznoj i očajnoj situaciji. Rimljani su ipak morali uložiti još dosta napora i ljudstva i materijala kako bi izašli na kraj sa ustanicima i to tako da tome pristupe sa dostojnom ozbiljnošću i bez potcjenjivanja protivnika.

⁴⁵ Zanimljivo je da ovim borbama za vrijeme Germanikove Pounjske operacije početkom 9. godine n. e. Kasije Dion posvećuje iznimnu pažnju, čak i do najmanjeg detalja, a njegov opis spomenutih borbi izgleda i prilično realan, što govori da je njegova izvorna građa bila jako dobro upoznata sa zbivanjima na ilirskom ratištu u toku 9. godine n. e., uključujući i borbe za spomenuta tri uporišta, te kasnije za Andetriju i Ardubu, odnosno za one etape operacija koje vode Tiberije i Germanik, dok je npr. opis operativne aktivnosti kolona koje su predvodili Marko Lepid i Plaucije Silvan dosta okviran i bez bilo kakvih preciznih detalja. To znači da je ta izvorna građa, iz nama nepoznatih razloga, primarno obrađivala ono što su radili i čime su zapovijedali Tiberije i Germanik, iako je i pokret druge dvojice rimskih zapovjednika bio vrlo značajan i presudan za konačno ugušenje ustanka, ali se to ne vidi baš jasno u Dionovom izvještaju. Najvažnije pitanje u istraživanju fenomena Ilirskog ustanka 6-9. godine n. e. upravo predstavlja otkrivanje te izvorne građe kojom se služi Kasije Dion za kreiranje svoga izvještaja o ovom ratu, posebno za 9. godinu n. e.

Iako se, taktički gledano, Pounjska operacija može smatrati rimskim porazom, jer nije ostvaren glavni cilj, ipak su njeni konačni rezultati na strateškom planu i na duže staze odgovarali Rimljanima. Germanik je, ne štedeći svoje snage, ipak uspio slomiti prvu utvrđenu liniju ustaničke odbrane i to na zapadnoj strani bojišnice, gdje je koncentracija zaraćenih strana bila i najveća. Tako je otvorena breša u duboko ustaničko zaleđe i olakšano napredovanje budućim operacijama protuustaničkih snaga na ovom pravcu. Zbog toga, ne bi trebalo iznenaditi brzo napredovanje rimskih trupa u završnoj ljetnoj ofanzivi, posebice na zapadnom pravcu, kojim je neposredno zapovijedao Tiberije. Germanik je tako, uz velike žrtve, otvorio put za glavni, kasniji Tiberijev prodor u ustaničku unutrašnjost. On je osvajanjem ova tri spomenuta ustanička uporišta i drugih neimenovanih pozicija, ustvari, u jednoj surovoj operaciji slomio glavnu ustaničku odbrambenu liniju na sjeverozapadnom području i omogućio da u narednoj akciji protuustanička armija na ovom pravcu duboko prodre u protivničko zaleđe. Borbe u Pounju dokazale su da su i Tiberijeva strategija i Germanikova odlučnost ipak svaka na svoj način bile djelomično upravu. Ustanička uporišta mogla su se zauzeti i odlučnim udarima, naravno, uz malo sreće, ali je to učinjeno uz goleme gubitke i pitanje je bilo koliko se, ustvari, to na duge staze moglo uopće isplatiti. Jer ako se za svaku ustaničku utvrdu, kojih je na preostalom planinskom ustaničkom području bilo mnogo, podnosila tolika cijena u ljudstvu, materijalu, pa i u moralu i borbenoj spremnosti kakva se dala za ustaničke pozicije osvojene u Pounjskoj operaciji, bilo bi pitanje da li je protuustanička armija u Iliriku sa svojim raspoloživim resursima uopće to mogla podnijeti. Ali ostaje i činjenica da je Germanik probio glavnu odbrambenu liniju na sjeverozapadu, nešto što previše kalkulantski Tiberije nije mogao uraditi, jer da bi se to učinilo, ipak je jedino neophodna bila upotreba i udar snažne, odlučne i sirove vojne snage, bez obzira na gubitke.⁴⁶ Jednostavno

---

⁴⁶ Upravo primjer Pounjske operacije na očit način pokazuje razlike u strategijskim i taktičkim shvaćanjima i načinu razmišljanja Tiberija i Germanika. Vođenje borbenih operacija potonjeg zasnivalo se na odlučnim i konačnim ofanzivnim akcijama s ciljem potpunog eliminiranja otpora i okupacije prostora, bez obzira na žrtve i stradanja, za razliku od onoga što je primjenjivao Tiberije u svojoj strategiji "pustošenja i iznurivanja". Tako je Germanik već prije svoje operacije u širem području Pounja okupirao dijelove zemlje Mezeja odlučnom silom.

U kontekstu opisa ove vrlo značajne operacije koja se odvija u Pounju, potrebno je navesti i da je Velej Paterkul uopće ne spominje, kao uostalom i drugi važan uspjeh Germanika, pobjedu nad Mezejima.

rečeno, dalje otezanje i primjena ranije taktike iznurivanja i pustošenja više nije imala smisla.

Bibliografija

Kratice

- ANUBiH - Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo
- AP - Arheološki pregled, Beograd
- ARR - Arheološki radovi i rasprave, HAZU (ranije JAZU), Zagreb
- CBI - Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo (časopis *Godišnjak*)
- *CIL* - Corpus Inscriptiones Latinarum
- GZM - Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo
- LCL - The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass: Harvard University Press
- N.S. - Nova serija GZM od 1945 sv. I - VIII; od sv. IX (1954. godine) naziva se N.S. Arheologija (izdanje Glasnika Zemaljskog muzeja posvećeno arheologiji), Sarajevo
- Op. Arch. -- OPVSKVLA ARCHÉOLOGICA, Arheološki zavod, Zagreb
- ŽA - Živa antika, Skoplje

Izdanja izvora

- Apijan 1863: *Apijan, Ilirike*, Ante Starčević, Zagreb: Danica Ilirska.
- Apijan 1899: Appian, *The Foreign Wars, The Illyrian Wars*, <http://www.perseus.tufts.edu/>, bazirano na ed. Appian. The Foreign Wars. Horace White. New York: The Macmillan Company.
- Apijan 1879: *Appiani, Historia Romana*, Ludovicus Mendelssohn, Lipsiae: Teubneri.
- Apijan 2005: Marjeta Šašel Kos, Appian and Illyricum, *Situla* 43, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana. 52-81.
- Flor 1947: *Lucius Annaeus Florus, Epitome of Roman History*, Edward Seymour Forster, LCL.
- Jordanes: *Iordanes, De Origine Actibusque Getarum*, www.thelatinlibrary.com
- Jordanes 1882: *Jordanis romana et Getica*, Theodorus Mommsen, Berolini.
- Kasije Dion 1954-1955: *Dio's Roman History in nine Volumes*, Earnest Cary, LCL (2).
- Kasije Dion 1986: Marjeta Šašel Kos, *Zgodovinska podoba prostora med Akvilejo, Jadranom in Sirmijem pri Kasiju Dionu in Herodijanu*, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 50-273.
- Makrobije: *Macrobije, Saturnalije*.
- <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Macrobius/Saturnalia/home.html> bazirano na kritičkoj ediciji od Ludwig von Jan, Quedlinburg and Leipzig: Gottfried Bass, 1852.

- Ovidije 1924: *Ovid, Tristia. Ex Ponto*, A. L. Wheeler, LCL.
- Ovidije 1977; 1984. *Ovid, Metamorphoses*, Frank J. Miller, LCL.
- Plinije Stariji 1866: *Naturalis historia*, Berlin: ed. Weidmannos.
- Plinije Stariji 2003: prijevod Brune Kuntić Makvić u dodatku "Izvori" u knjizi: "Antički grad na istočnom Jadranu" (2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje) str. 421, Zagreb:
- Plinije Stariji 2004: *Plinije Stariji, "Zemljopis starog svijeta"*, Uroš Pasini, Split: Književni krug.
- Ptolemej Klaudije: *Ptolemej Klaudije, Geografija*, korišten tekst sa: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Gazetteer/Periods/Roman/Texts/Ptolemy/2/15*.html bazirano na transkriptu Dover edition, prvi put izdato 1991, republikaacija javnog rada, originalno izdatog 1932. od The New York Public Library, N.Y. pod naslovom "Geography of Claudius Ptolemy".
- Ptolemej Klaudije 1974: Ptolemejeva karta, *Monumenta cartographica Jugoslaviae*, I antičke karte, Posebna izdanja knj. 17, Aleksandrina Cermanović-Kuzmanović, Beograd: Istorijski institut.
- Strabon 1954: *The Geography of Strabo*, H. L. Jones, LCL.
- Svetonije 1978: *Gaj Svetonije Trankvil, Dvanaest rimskih careva*, Stjepan Hosu, Zagreb: Naprijed.
- Velej Paterkul 1955. *Velleius Paterculus, Compendium of Roman History*, Frederick W. Shipley, LCL.

Natpisi

- CIL V 3346 Verona, Patsch, 1896, 133-134; Suić, 1991-1992.
- CIL XIII 7023, Bojanovski, 1988, 315.
- CIL III 1322 Ampelum (Zlatna); Zaninović, 1995, 112.
- CIL III 2026 Salona; Zaninović, 1995, 112.
- CIL III 8783 Kaštel Sućurac-Salona; Bojanovski, 1974, 134-135; 140; Zaninović, 1995, 112; Šašel Kos, 2005 A, 427.
- Natpis iz Komina kod Pljevalja; Sergejevski, 1941, 20; Zaninović, 1995, 112.
- CIL III 8309 Komina kod Pljevalja; Bojanovski, 1988, 211 fus. 54.

Literatura

1. Alföldy G. 1965. Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien. *Mit einem Beitrag von András Mócsy. Akadémiai kiadó*, Budapest:
2. *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*. 1988. tom I- III; mape 1-4; Sarajevo: Zemaljski muzej.
3. Bešlagić Š. 1971. *Stećci, Kataloško topografski pregled*, Sarajevo:
4. Bojanovski I. 1974. "Baloie-rimski municipij u Šipovu na Plivi", *ARR VII*. 347 – 369+Tbl. I - VIII.
5. Bojanovski I. 1988. Bosna i Hercegovina u antičko doba, *ANUBiH, Djela, LXVI, CBI*, 6.
6. Cermanović-Kuzmanović A. 1967. "Nekoliko novih rimskih natpisa iz Komina". *Stari-nar*, 18, Beograd: 201-205.

7. Cermanović-Kuzmanović A. 1969. "Neue Funde aus dem municipium S...". *Hommages av Maracel Renard. Coll. Latomus vol. 103, 3*, 116-123.
8. Cermanović-Kuzmanović A. i Srejšović D. 1964. "Komini, Pljevlja-rimska nekropola". *AP*, 6, 105, 151.
9. Cermanović-Kuzmanović A. i Srejšović D. 1965. "Komini, Pljevlja-rimska nekropola". *AP*, 7, 144- 145; 195.
10. Cermanović-Kuzmanović A. i Srejšović D. 1966. "Komini, Pljevlja-rimska nekropola". *AP*, 8, 115- 116; 213.
11. Cermanović-Kuzmanović A. i Srejšović D. 1967. "Komini, Pljevlja-nekropola antičkog grada". *AP*, 9, 113-115; 203.
12. Cermanović-Kuzmanović A. i Srejšović D. 1972. "Komini kod Pljevalja-rimske nekropole" *AP*, 14.
13. Cermanović-Kuzmanović A. i Srejšović . 1973. "Komini kod Pljevalja-rimske nekropole". *AP*, 15.
14. Cermanović-Kuzmanović A. i Srejšović D. 1974. "Komini kod Pljevalja-rimske nekropole". *AP*, 16, 71-72.
15. Cermanović-Kuzmanović A. i Srejšović D. 1975. "Komini kod Pljevalja-rimske nekropole". *AP*, 17, 104-105.
16. Cermanović-Kuzmanović A, Srejšović D i Marković Č. 1972. "Necropoles romaines Komini pres de Plevlja (Municipium S...)" *Inv. arch. fasc. 15, Pljevlja - Cetinje*.
17. Čurčić V. 1902. "Starine iz okoline Bos. Petrovca". *GZM, god. XIV, sv. 229-255*.
18. Čović B. 1962. "Gradinsko naselje na Kekića glavici". *GZM, N.S. Arheologija XVII, 41-61+Pril. 1+Tbl. I - IV*.
19. Fiala František-Franjo. 1896. "Arheološke vijesti". *GZM god. VIII, sv. 343-357*.
20. Mesihović S. 2007. *Dezitižati: kulturna i narodnosno-politička zajednica u Iliriku i osvajańja Oktavijanova doba*, (rukopis doktorskog rada), Zagreb:
21. Pašalić E. 1975. "Questiones de bello dalmatico pannonique". *Sabrano djelo*, Sarajevo, (prvi put objavljeno u Godišnjaku Istorijskog društva BiH, Sarajevo, 1957). 376-421.
22. Patsch C. 1896. "Iapodi". *GZM, god VIII, sv. I. 113-140*.
23. Radimsky Vjenceslav (Vaclav). 1893. "Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća". *GZM, god. V, sv. I. 37-92+Tbl. I; 237-308+Tbl. I-XXV; 369-466+Tbl. XXVI-XXVIII i XXXII-L; 575- 636+Tbl. XXIX-XXXII*.
24. Radimsky Vjenceslav (Vaclav). 1894. "Prehistoričke gradine u kotaru bihaćkom". *GZM god. VI, sv. 4. 697-710*.
25. Suić M. 1991-1992. "Liburnija i Liburni u vrijeme velikog ustanka u Iliriku od 6. do 9. god. poslije Krista" (uz *CIL V.3346*). *VAMZ, 3. s., XXIV-XXV., 55-66*.
26. Šašel J. 1953. "Seretion". *ŽA, 3, 262-267*.
27. Škegro A. 1998. "Eksploatacija srebra na području rimskih provincija Dalmacije i Panonije". *Op. Arch. 22, Zagreb, 89-117*.
28. Škegro A. 1999. *Gospodarstvo rimske provincije Dalmacije*. Zagreb: Hrvatski studij.
29. Wilkes J.J. 1965. "SPLAUNON-Splonum again". *Acta ant. Acad. Sc. Hung. 13, Budapest, 111- 125*.

30. Wilkes J.J. 1969. *History of the provinces of the Roman Empire, Dalmatia*. London: University of Birmingham.
31. Zaninović M. 1995. "Delmati e Pirusti e la loro presenza in Dacia". *Op. Arch. 19*, Zagreb, 111- 115.

SUMMARY

SVPPLEMENTVM REBELLIO ILLYRICI

I.

THE UNA RIVER VALLEY OFFENSIVE LAUNCHED BY GERMANICUS

After the agreed surrender of Breucos Baton and the ultimate collapse of rebellion in the Pannonian Basin, in the autumn of 8 B.C, the remaining rebel forces under the command of the Illyrian Daesitiates Baton withdrew to the Dinaric mountain range. Then, in the spring of 9 B.C., a new offensive was launched the Roman imperial troops on the northern line (i.e. the wider area of the Una River Valley and North-western Bosnia) of defence of the remaining areas that had been controlled by the rebels. This attack was led by Germanicus, a Roman commander who was the favourite of the Roman Emperor Augustus and otherwise very popular. Germanicus' goal was to break through this line and penetrate into the areas held by the rebels. This way, he intended to win his first major victory, which would guarantee both his further rise in the hierarchy of the ruling Roman family and an additional success in his military and political career. The main battles were waged against the insurgent strongholds of Splonum, Retinum and Seretion. The battle for Retinum was a particularly tough test for Germanicus' tactics, as well as for his abilities as a commander. Despite the fact that these strongholds were captured after a bitter fighting, the Romans were forced to suspend further military campaigns, mostly because of the exceptional losses they suffered both in manpower and in resources. Thus, the insurgents got several additional months to resist the Imperial Roman forces. However, in the summer of 9 B.C., a new, comprehensive military campaign, this time under the command of Tiberius, was launched, and finally destroyed the last insurgent strongholds.

Keywords: Great Illyrian rebellion, Germanicus, Splonum, Retinum